

Četiri razloga humanističkim psiholozima za zastupanje anarhizma

Dennis R. Fox

1986

Sadržaj

Anarhizam je filozofski opravdan	4
Anarhizam je „prirodan” oblik ljudskog društva	4
Anarhizam je psihološki zdrav	5
Anarhizam je ekološki nužan	6
Anarhizam je moguć?	6

Anarhističko društvo je:

- filozofski opravdano
- „prirodan” oblik ljudskog društva
- psihološki zdrav; pogodno je za zadovoljenje ljudske potrebe za nezavisnošću i za psihološkim osjećanjem zajedništva
- ekološki je nužno u cilju sprečavanja globalne krize bez uništenja slobode i dostojanstva

Umjesto odbacivanja anarhističke misli kao utopijske fantazije, psiholozi trebaju, kao dugoročni cilj, raditi na uspostavljanju nedržavnog decentraliziranog društva sastavljenog od autonomnih kooperativnih zajednica pogodnijih za ljudske potrebe i vrijednosti.

Jutarnje novine nam često donose vijesti o neprekidnom kaosu u Bejrutu, tiraniji u Iranu ili bombardiranju u bilo kojem od brojnih mjesta širom svijeta. Bilo da govore o nestabilnim vladama, zakonu rulje ili terorističkom nasilju, političari, reporteri i zabrinuti građani širom svijeta, ove događaje opisuju nekom od varijacija sljedeće rečenice: „Situacija se pretvorila u totalnu anarhiju!” Takvo viđenje anarhije, naravno, dovoljno je da utjera strah u kosti svima onima koji su naučili da snažnu centraliziranu vladu poistovjećuju sa mirom i redom.

Ovo rašireno viđenje anarhije, ipak, veoma je različito od filozofije za koju su se zalagali klasični anarhisti kakav je bio Petar Kropotkin i moderni anarhisti kao što je Murray Bookchin. Anarhistička literatura je, zapravo, obimna i kada je Abraham Maslow pozivao intelektualce da je istraže, on je svakako imao na umu nešto više od bezumnog kaosa.

Kako su mnogi anarhisti ukazali — „pitanje za anarhiste nije treba li biti strukture ili reda, već koja njegova vrsta i koji njegovi izvori trebaju postojati” (Barclay, 1982). Anarhisti, koji po definiciji odbacuju legitimitet i neophodnost političke države, dokazuju da je razvoj hijerarhijske centralizirane države veoma zakomplicirao ispunjenje ljudskih potreba. I iako je Maslow smatrao anarhiju stupnjem političke i ekonomske organizacije za one, kako je on rekao, koji su „transcendirali” samo-realizaciju, drugi kao što su Erich Fromm, Paul Goodman, Noam Chomsky i Seimur Sarason otkrili su da je anarhistička misao primjenjiva čak i na one koji još uvijek nisu dostigli više Maslowljeve nivoe. Moj cilj ovdje je ne samo navesti humanističke psihologe da istražuju anarhizam na teoretskom nivou već i predložiti da se zalažemo za stvaranje anarhističkog društva. Takav prijedlog je u skladu sa nedavnim pozivima „da se vještine i sredstva nakupljena u humanističkoj psihologiji primjene u širokoj areni društvene promjene”, s povećanom svjesnošću da čisto osobna transformacija ne vodi „neizbježno do društvene transformacije”.

Prvo bih želio razjasniti da iako svi anarhisti smatraju da društvo može nastaviti sasvim zadovoljavajuće bez državnog aparata, oni se među sobom razlikuju po velikom broju pitanja, uključujući i sredstva koja mogu biti upotrijebljena kako bi se ostvarilo anarhističko društvo. Na primjer, iako je točno da je nasilna politička akcija smatrana prihvatljivom od mnogih anarhista, bila je također odbačena od mnogih drugih, kao što su npr. Tolstoj i Paul Goodman, a anarhisti se i danas nastavljaju ne slagati po pitanju mjesta nasilja u političkim promjenama. Stvar je ovdje u tome da nasilje samo po sebi nije neophodna komponenta anarhističke prakse, a mnogi će dokazivati da se zapravo nasilje kosi sa osnovom anarhističkog kooperativnog duha.

Terminima socijalno-psiholoških implikacija političke filozofije, čak značajnija od rasprave o nasilju ili nenasilju je rasprava između anarhista na političkoj ljevici i onih na političkoj desnici.

Iako svi anarhisti odbacuju državnu kontrolu nad pojedincem, anarhisti na desnici (poznati i kao liberali ili anarhokapitalisti) prihvaćaju neregulirani slobodno tržišni kapitalizam kao epitetom ljudske slobode, a oni na ljevici (poznati i kao anarhokomunisti ili liberalni socijalisti), odbacuju kapitalizam kao i državu i umjesto toga zalažu se za osnivanje decentraliziranog, federalnog (ali nedržavnog) sistema manjih autonomnih kooperativnih zajednica, kojima direktno i demokratski upravljaju sami ljudi kroz neposredne odnose koji su mogući samo u manjim grupama. To je ljevičarski anarhistički model društva koji su Maslow, Fromm i drugi psiholozi nalazili interesantnim i koji će ovdje biti razmatran.

Mnoge od točaka koje su anarhisti upotrijebili u obranu svojih stajališta mogu biti smještene unutar četiri opće kategorije, od koje svaka treba biti zanimljiva humanističkim psiholozima. Nakon kratkog razmatranja ova četiri argumenta u korist anarhizma, vratiti ću se na pitanje koliko korisno može biti takvo pretpostavljeno „nepraktično” poborništvo u kompleksnom svijetu kasnog dvadesetog stoljeća.

Anarhizam je filozofski opravdan

Prvi razlog, prihvaćen kao osnovni koncept od strane anarhista svih političkih linija je da je anarhizam filozofski opravdan. Iako debata unutar polja političke filozofije nikada neće biti razriješena na svačije zadovoljstvo, anarhističko viđenje da državna vlast nikada ne može biti moralno opravdana — čak i u američkoj varijanti predstavničkog vladanja većine — nalazi impresivnu podršku unutar akademske filozofije (vidi, na primjer, Wolff, 1970.). Anarhisti, i na ljevici i na desnici, slažu se da politički sporazumi kao što je Ustav SAD, usvojeni od strane male nereprezentativne manjine prije dva stoljeća, ne mogu polagati moralno pravo kod današnjih pojedinaca. To što se većina filozofskih anarhista zapravo prilagođava zahtjevima svoje političke države stvar je praktičnosti, ne etike, na prilično isti način kao što je i odluka da se preda novac naoružanom pljačkašu često najmudriji čin.

Ključna točka je da su pojedinci moralno vezani jedino odlukama u čijem stvaranju sami sudjeluju, i anarhisti, prema tome, odobravaju proceduru donošenja odluka koja vodi konsenzusu i direktnoj lokalnoj kontroli dok dozvoljavaju disidentima da očuvaju svoju autonomiju. Psiholozi koji su zainteresirani za prirodu osobnih vrijednosti, za moralno prosuđivanje i za pitanja slobode i autoriteta i osobnih odgovornosti naći će puno toga u anarhizmu što je bitno za njihove interese.

Anarhizam je „prirodan” oblik ljudskog društva

Drugi razlog za razmatranje zalaganja za anarhizam je to što je, po viđenju raznih antropologa, anarhizam „prirodni” oblik ljudskog društva. Iako termin „prirodni” možda ne zaslužuje kvazi-mistično poštovanje koje neki ljudi imaju prema njemu, važno je, posebno za psihologe biti svjesni da je, kao što je antropolog Harold Barclay primijetio, mala egalitarna anarhistička zajednica „najstarija vrsta uređenja i ono što je karakteriziralo veći dio ljudske povijesti”. Ashley Montagu citira anarhistu (i biologa) Kropotkina kao jednog od nekoliko rijetkih koji su prepoznali važnost „ljubavi i suradnje” u evoluciji čovječanstva, i antropolozi su u principu zaključili da je kombinacija tradicije, komunalne međuovisnosti, društveni utjecaj, i direktne intervencije

zajednice kao cjeline, većim dijelom bila dovoljna da održi red i osigura osnovne potrebe, bez bilo kakvih snažnih hijerarhijskih institucija.

Mnogim antropolozima je jasno da je rano ljudsko društvo bilo puno drugačije od Hobbsove slike prikazane u holivudskim filmovima, gdje je takozvani „primitivni” život u osnovi prikazan kao vječna borba kojom upravljaju svemogućće diktatorske poglavice.

Lekcija ovdje za psihologe je da je prijelaz od male neposredne egalitarne zajednice na velika masovna društva bio ekstremno brz, i posljedice tog prijelaza trebaju se ispitati detaljnije. Anarhistički mislioci mogu dati razuman argument da su ljudska bića još uvijek adaptirana samo na život u malim zajednicama, i stoga, jednostavno, ono što nalazimo oko nas je očigledno neprilagođena — i možda kratkotrajna — devijacija. Interesantno je primijetiti da su, možda zbog njihovog većeg izlaganja kulturnim varijacijama, antropolozi više nego psiholozi predlagali rasprostranjenu promjenu globalne političke i ekonomske strukture, i Sol Tax i Marvin Harris, na primjer, pozvali su na „radikalnu decentralizaciju” u jednom ili drugom obliku.

Anarhizam je psihološki zdrav

Treći razlog zbog kojeg psiholozi trebaju zastupati anarhizam, koji slijedi iz uviđanja da je anarhizam prirodan, taj je što je anarhizam psihološki zdrav. Ovo glavno psihološko tvrđenje, nazvano od Sarasona „anarhistički uvid”, smatra da kako država postaje sve moćnija, ljudi smatraju da je sve teže ispuniti svoje potrebe za osobnom autonomijom i za psihološkim osjećajem zajedništva. Anarhisti kao što su Bookchin, Chomski i Goodman, dokazuju da samo u decentraliziranom društvu autonomnih neposrednih zajednica mogu ove često kontradiktorne osobne potrebe biti nađene. Dokaz iz psihologije društva, zajednice, osobnosti i okoline, podupire stav da su ljudi u osnovi zadovoljniji u malim kooperativnim nehijerarhijskim grupama koje maksimiziraju individualnu kontrolu i predvidljivost, gdje postoji međusobno povjerenje i razvoj komunalnih veza. Ovo je jasno povezano sa nedavnim povećanim bavljenjem društvenim mrežama i grupama za podršku i sa pokušajima da se ponovno stvore zajednice za dobrobit svojih članova.

Ključan element u anarhističkom stavu zdravog psihološkog funkcioniranja je poželjnost postizanja ravnoteže između onoga što Bakan naziva posredovanje i sudjelovanje, ovo gledište leži također u srži ideje o dvopolnosti. Anarhisti zastupaju decentralizirano društvo u kojem i autonomija i psihološki osjećaj zajedništva mogu biti dostižni, i dokazuju da jedino takvo društvo može osigurati takavu ravnotežu u širokom obujmu. Alan Ritterova analiza anarhističke filozofije razjašnjava da, unatoč svojoj narodnoj „radi svoju stvar” slici, konačan cilj klasičnog anarhizma nije jednostavno neograničena „sloboda” već, umjesto toga, ono što Ritter naziva „komunalna individualnost”. Psiholozi koji uzimaju ideju takve ravnoteže ozbiljno, koji traže specifikaciju vrste društva koje će najbolje izaći u susret ljudskim psihološkim potrebama i vrijednostima, imaju malo izbora osim razmatranja anarhističke tvrdnje, prateći primjer Maslowa i, čak i jasnije, Ericha Fromma koji je dokazivao da u cilju stvaranja „zdravog društva”, trebamo izabrati između onog što zovemo „robotizam”, kapitalizma i državnog komunizma na jednoj strani, i „humanističkog socijalizma zajednice” na drugoj.

Anarhizam je ekološki nužan

Na kraju, psiholozi koji su zainteresirani za globalne probleme povezane sa svjetskim mirom, nedostatkom sirovina, i drugim manifestacijama svuda rasprostranjene neravnoteže, uvidjeti će da ispitivanje anarhističke literature ima puno za ponuditi. Snažan argument su dali Bookchin i drugi da je anarhizam ekološki nužan: samo federativno, decentralizirano društvo, koje stavlja veći naglasak na lokalnu autonomiju, regionalni razvoj resursa i neposrednu komunikaciju i donošenje odluka može povećati nivo suradnje i transformaciju individualnih materijalističkih vrijednosti koji su nužni da globalni resursi ne budu iscrpljeni.

Ipak, previše često, psiholozi su pali u zamku zastupanja još centraliziranije i jače državne kontrole kao rješenje za tragedije o kojem je diskutirao Garrett Hardin. Veća pažnja treba biti usmjerena na anarhistički argument da jedino radikalna decentralizacija može spriječiti globalnu katastrofu bez da stvari učini gorim za pojedince i, također, na podatak koji pokazuje da su male, lokalne, interaktivne grupe, zapravo, sposobnije upravljati ograničenim resursima.

Anarhizam je moguć?

Do sada sam veoma kratko ocrtao četiri argumenta: da je anarhizam filozofski opravdan, da je prirodan oblik ljudskog društva, da je psihološki zdrav i da je ekološki nužan. Pokušao sam ukazati da postoji obimna literatura koja obuhvatno, iako donekle nesistematski, dokazuje da jedino anarhističko društvo može razriješiti svjetske probleme dok povećava osobno ispunjenje potreba za autonomijom i osjećajem zajedništva na moralno branjiv način koji je u vezi sa evolucijskim putem ljudskog razvoja. Ipak unatoč svemu ovome, možete se opravdano čuditi u čemu je stvar. Anarhizam sigurno nije moguć. Nije li sve ovo samo utopijska fantazija?

Možda. Ipak odbacivanje anarhističkih viđenja jer su „utopijska” može biti luksuz koji si više ne možemo priuštiti. Moos i Brownstein ukazali su da je utopija sada postala nužnost ako želimo razriješiti društvene krize i zastupaju rasprostranjenu društvenu promjenu koja će, zainteresirana za širenje humanističkih vrijednosti, učiniti dobru stvar ukoliko razmotri anarhistički pristup. Politolog Richard Falk dokazuje u nizu eseja o mogućim oblicima svjetskog poretka da, unatoč svojim očiglednim teškoćama, kretanje prema anarhističkom svijetu je ono što će prije nego neka druga alternativa donijeti trajni mir.

Iako je točno da čak i „nepraktična” utopijska spekulacija korisna, kako su Maslow i mnogi drugi smatrali, važno je izdići se iznad pukih spekulacija kao intelektualne vježbe i početi sa stvarnim pokušajima promjene društva. Nelson i Kaplan, na primjer, razmatraju „prosvjetiteljski” pristup društvenoj promjeni koja ima oblik anarhizma: metode polaze odozdo na gore prije nego odozgo na dole, i podvlače individualnu autonomiju, egalitarne odnose i decentralizaciju kontrole. Kombinirane s općim sistemom pristupa koji ispituje kompleksne međudnose između različitih aspekata društva, Nelsonov i Kaplanov model nudi osnovu za društvenu promjenu koja treba biti upotrebljiva psiholozima i drugima koji teže očuvanju humanističke vrijednosti u dobu povećane centralizacije i izolacije.

Elizabeth Campbell nedavno je predložila pristup u osam točaka za humanističke psihologe koji je kompatibilan sa anarhističkom filozofijom i anarhističkim metodom organizacije. Među njenim drugim stavovima, ona je pozvala na zdravo, osobno samoispitivanje, uključujući i „promatranje učinaka naših akcija kolektivno”, ukazala je na potrebu da se „okrenu strukturnim pi-

tanjima koja su osnova za ljudski opstanak”, uključujući mir i svjetski poredak, ljudska prava, raspodjelu svjetskih resursa i ekoloških pitanja, navela je potrebu da se izgradi sistem podrške u cilju stvaranja osjećaja zajedništva i rada u suradnji sa drugima, i savjetovala nas da „zadržimo pozitivnu viziju moguće budućnosti dok se hrvamo sa teškom stvarnošću”.

Ispred nas je izazov, kako to kaže Campbell, da stvorimo bolji svijet. Kao psiholozi zainteresirani i za pojedince i za društvo kao cjelinu, ne možemo jednostavno odbaciti pozive na radikalnu promjenu koja je, ispada, u suglasnosti sa znanjem psihologije. Zbog nas samih bi bilo dobro ako bismo se prvo mogli složiti sa dugoročnim ciljevima humanističkog anarhističkog društva – cilj koji je na polju psihologije jasno poželjan – i zatim početi raditi zajedno na određivanju metoda koje će nam pomoći da stvorimo takvo društvo. Možda bi primjeri kao što su sistem izraelskih kibuca, federativna mreža malih, demokratski upravljanih kolektivnih zajednica s povijesti i uspjeha i padova, bili relevantni na početku našeg rada.

U svakom slučaju, vrijeme je došlo da se zauzmemo za pozitivni anarhizam dok još uvijek postoji šansa za izbjegavanje totalnog kaosa. Iako mediji mogu pomiješati ova dva pojma, važno je biti svjestan razlike.

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Dennis R. Fox
Četiri razloga humanističkim psiholozima za zastupanje anarhizma
1986

<http://www.stocitas.org/psiholozi-anarhizam.htm>
Originalno objavljeno u časopisu Transformations, 2(1), 1986.

anarhisticka-biblioteka.net